

Тема: Бюджетний дефіцит

1. Економічна сутність дефіциту бюджету.
2. Види бюджетного дефіциту.
3. Основні концепції збалансованості бюджету.
4. Методи фінансування бюджетного дефіциту.

Формування бюджету передбачає вирішення триєдиного завдання.

По-перше, визначення **реальних обсягів доходів**.

По-друге, **оптимізацію структури видатків** на основі критерію забезпечення максимального рівня зростання ВВП при задоволенні мінімуму соціальних потреб.

По-третє, **збалансування бюджету**. Проблеми збалансування полягають у тому, що, як правило, потреби будь-якого суб'єкта, у тому числі й держави, перевищують його можливості.

Стан бюджету як фінансового плану відображає не тільки фінансовий стан держави, але й багато в чому характеризує фінансову ситуацію країни взагалі і тому цікавить суспільство.

Він характеризується трьома показниками:

- рівновага доходів і видатків;
- перевищення доходів над видатками;
- перевищення видатків над доходами.

Перевищення доходів над видатками – **бюджетний профіцит** – взагалі відображає стабільну фінансову ситуацію, хоча і не є метою діяльності держави.

В Бюджетному кодексі України **профіцит бюджету** визначається як перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету)

Основні форми бюджетного профіциту:

1. Існування бюджетного профіциту у вигляді свого роду бюджетних резервів: заплановане перевищення використовується на фінансування непередбачених видатків у поточному році, а фактично отримане за підсумками бюджетного року – переходить у доходи наступного року за рахунок чого можуть бути або збільшені видатки, або скорочені доходи.

Однак на практиці бюджетні резерви, як правило, мають правові засади формування, наприклад, в Україні у складі державного бюджету виокремлюється Резервний фонд Кабінету Міністрів, чий обсяг не повинен перевищувати 1% обсягу видатків загального фонду бюджету відповідно до Бюджетного кодексу.

2. Перевищення доходів над видатками, що виникає внаслідок надмірної дохідної бази окремих бюджетів порівняно з нормованими органами влади та управління вищого рівня видатками. В Україні таке перевищення має форму “бюджетного надлишку” і підлягає вилученню до бюджету вищого рівня.

3. Бюджетний профіцит може бути результатом антициклічної політики держави в результаті збалансування бюджету в межах не одного, а кількох років. В окремі роки встановленого періоду формуються бюджетні профіцити, а в окремі – дефіцити. Обсяги бюджетних дефіцитів і профіцитів при цьому збалансовані.

4. Перевищення доходів над видатками може також сформуватися в результаті розробки та застосування податкової політики за методологією Артура Лаффера, яка передбачає збільшення надходжень до бюджету внаслідок уповільнення податкового тиску і зменшення податкових ставок. Наприклад, у США після проведення податкової реформи у 1981–1986 рр. в результаті якої податок на прибуток корпорацій був знижений на 20 процентних пунктів – з 55 % до 35 %, а податок на доходи громадян був знижений на 22 процентних пункти, у 1987 р. профіцит бюджету проти всіх розрахунків та очікувань склав 11 млрд. дол. США.

Згідно Бюджетному кодексу профіцит бюджету затверджується з метою:

- погашення боргу;*
- забезпечення встановленого розміру оборотного залишку бюджетних коштів;*
- придбання цінних паперів.*

В Бюджетному кодексі **дефіцит бюджету** визначається як перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету).

Дефіцит бюджету може бути викликаний:

- 1) *недоліками, пов'язаними з формуванням бюджету,*** коли брак коштів у бюджеті має місце при достатньому забезпеченні економіки фінансовими ресурсами та досить високому рівні доходів юридичних і фізичних осіб. За таких умов мова про фінансову кризу в країні не йде;
- 2) *обмеженістю фінансових ресурсів,*** що пов'язане з виробленням незначних обсягів ВВП і, відповідно, низьким рівнем доходів юридичних і фізичних осіб. За таких умов існують всі ознаки фінансової кризи в країні.

За формою прояву виділяють:

- ***плановий*** – запланований і затверджений у законі про державний бюджет;
- ***фактичний*** – це реальне перевищення, офіційно зафіксоване як правило наприкінці бюджетного року;
- ***прихований*** дефіцити.

За причинами виникнення розрізняють:

Свідомий дефіцит виникає в умовах достатності ресурсів у суспільстві та досить високому рівні доходів юридичних та фізичних осіб. Він пов'язаний з політикою помірною оподаткування з метою зміцнення фінансової бази підприємницьких структур. За таких умов досить активною є політика позикових фінансів.

Вимушений дефіцит пов'язаний із необхідністю витратити коштів більше, ніж їх можна мобілізувати, при низькому рівні виробленого ВВП, коли оподаткування не може забезпечити бюджет держави достатніми доходами. Як правило, він є наслідком економічної кризи, яка супроводжується дефіцитом фінансових ресурсів, стихійних лих, епідемій, воєн, гіперінфляції.

Циклічний дефіцит – це дефіцит, який є результатом циклічного падіння виробництва (скорочення національного доходу та обсягу виробництва) внаслідок кон'юнктурних коливань.

Структурний дефіцит – це дефіцит, який є результатом свідомої активної (дискреційної) політики держави, що передбачає маніпулювання податками і урядовими видатками з метою зміни реального обсягу національного виробництва і зайнятості, контролю над інфляцією та прискорення економічного зростання задля запобігання спаду виробництва в країні.

За напрямками дефіцитного фінансування дефіцит може мати пасивний та активний характер спрямування.

Пасивний характер дефіциту зумовлюється спрямуванням бюджетних ресурсів на фінансування поточних потреб держави.

Активний – на фінансування бюджетних інвестицій, і в першу чергу, капітальних вкладень у високоефективні інвестиційні проекти.

У цілому різниця між цими видами дефіциту полягає в тому, що активний дефіцит дає змогу активізувати подальший розвиток економіки і зростання капіталу, а пасивний – спричинений інфляцією.

За зв'язком із державним боргом розрізняють первинний та операційний бюджетний дефіцит.

Первинний дефіцит – різниця між величиною дефіциту бюджету і виплатою відсотків за борг.

У випадку випуску урядом державних цінних паперів для фінансування первинного бюджетного дефіциту зростають основна сума державного боргу і коефіцієнт його обслуговування.

Операційний дефіцит – дефіцит державного бюджету із вирахуванням інфляційної частини відсоткових платежів з обслуговування державного боргу.

Основними причинами бюджетного дефіциту в Україні є:

- зменшення приросту національного доходу внаслідок економічної кризи і спаду виробництва;
- збільшення державних витрат;
- зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів порівняно з видатками;
- відсутність чіткої фінансової стратегії;
- інфляційні процеси;
- падіння доходів в умовах кризового стану економіки;
- циклічні спади в економіці, особливо якщо вони глибокі і тривалі;
- непослідовна фінансово-економічна політика, що веде до зростання державного боргу;
- нераціональне використання залучених на умовах боргового фінансування коштів;
- зменшення оподаткування з метою підвищення ділової активності та стимулювання економіки (без відповідного корегування бюджетних витрат).

У світовій практиці для боротьби з бюджетним дефіцитом застосовуються три основні концепції збалансованості бюджету:

- *на щорічній основі;*
- *на циклічній основі;*
- *концепція «функціональних фінансів».*

Збалансування бюджету на щорічній основі знижує або зовсім виключає ефективність фіскальної політики держави, оскільки суперечить з антициклічною та стабілізуючою її спрямованістю.

Збалансування бюджету в ході економічного циклу передбачає, що уряд розробляє і впроваджує антициклічну політику і водночас балансує бюджет.

Сутність концепції функціональних фінансів полягає в тому, що держава повинна турбуватися не про збалансованість бюджету, а про макроекономічну стабільність економіки.

У світовій практиці всі методи подолання бюджетного дефіциту поділяються на дві великі групи:

Емісійні методи фінансування бюджетного дефіциту включають кредитно-грошову емісію (монетизацію).

Беземісійні методи фінансування бюджетного дефіциту включають методи, що дозволяють вирішити проблему бюджетного дефіциту неемісійним шляхом – за рахунок внутрішніх або зовнішніх джерел, – через боргове фінансування та фінансування за рахунок податкової політики.

Кредитно-грошова емісія пов'язана з випуском додаткової маси грошей в обіг для фінансування саме бюджетного дефіциту. Емісія грошей посилює інфляцію, погіршує стан грошового обігу, викликає тяжкі наслідки у сфері економічних та соціальних відносин.

Бюджетним кодексом України (ст. 15) визначено, що джерелом фінансування бюджету не можуть бути емісійні кошти Національного банку України.

Внутрішніми джерелами покриття бюджетного дефіциту можуть бути:

- кредити Національного банку України;
- кошти від приватизації державного майна;
- доходи від операцій з цінними паперами;
- вільний залишок бюджетних коштів тощо.

Зовнішніми джерелами покриття бюджетного дефіциту

можуть слугувати:

- кредити міжнародних фінансових установ та іноземних держав;
- безоплатна та безповоротна фінансова допомога під цільові програми.

Покриття бюджетного дефіциту за допомогою боргового фінансування, тобто випуску державних позик при визначених умовах, виштовхує частину інвестицій із виробничого процесу, призводить до падіння чистого експорту, збільшення ринкової ставки процента і до зниження споживчих видатків.

Використання зовнішніх та внутрішніх кредитних джерел покриття бюджетного дефіциту зумовлює виникнення внутрішнього та зовнішнього боргу держави, що включає додаткові витрати на його обслуговування. Таким чином, за рахунок боргового фінансування можна знизити величину бюджетного дефіциту, але відразу ж автоматично починає зростати державний борг.

Економічні наслідки бюджетного дефіциту:

- зменшення приросту національного доходу;
- збільшення бюджетних витрат;
- перерозподіл бюджетних коштів на користь утримувачів державних цінних паперів;
- зменшення податкових надходжень;
- непослідовна фінансово-економічна політика.

З метою подолання бюджетного дефіциту необхідно:

- створити сприятливі умови для підприємницької діяльності;
- запровадити жорсткий режим економії бюджетних коштів;
- виконувати положення чинного Податкового кодексу України,
- підтримувати співвідношення дефіциту бюджету відносно ВВП на рівні не вищому за рівень інвестицій в основний капітал з державного бюджету;
- запровадити науково обґрунтовану систему прогнозування показників, що беруться за основу при формуванні доходів і видатків бюджету.

<https://www.youtube.com/watch?v=Mm3nA2ZuLw8&t=20s>